

Mørkt stiger en høj over kornhavet op

af Uffe Larsen, Skolegade 13, 7755 Bedsted Thy

Mørkt stiger en høj over kornhavet op

På en solglad julidag vil vi besøge en af vor landsdels vartegn, en bronzealderhøj et sted i Sydthy. For en gangs skyld er det ikke arkæologien, der lokker os. Kæmpehøjene har også andre kvaliteter.

Her på denne "ø" er der et reservat for de hedeplanter, der fortrængtes, da "kornhavet" skyllede over landet.

Inden vi tager botanikken i nærsyn, vil vi tage et mål af landet rundt - stående på fortiden betragte nutiden. - Og hvad er så mest nutidigt? Telefon- og elmaster er forsvundet/forsvinder efterhånden, som kablerne jordfæstes, men andre fremmedelementer rager op i landskabet. Hele 35 vindmøller ses synskredsen rundt, hvor vestenvinden får dem til at gnave lystigt i horisonten. Landskabet er ikke så roligt som tilforn. Omkring 100 blanke møllevinger giver afkast af sollys og penge. Thy flimrer i en stærk kontrast til kæmpehøjenes stoiske ro.

Og hvad finder man så af planter i dette botaniske fortidsarkiv? Det kan variere en del fra høj til høj, men følgende liste over ca. 30 planter er ret typisk for en høj i det åbne landskab. Disse planter har hver især deres kulturhistorie, som der her skal gives små prøver på. Ønsker vi at få

mere kendskab til den såkaldte etnobotanik (= samspillet mellem mennesker og deres botaniske miljø), kan der søges hjælp på biblioteket.

Hedelyng. Måske er denne høj som så mange andre bygget op af lyngtørv. "Lyngen er en stidbar herre, men også en god nabo", sagde de gamle hedebonder, der hver havde deres hedelod til lyngslæt, som bragte foder og brænde til huse.

Farve-visse (gul). Denne "mini-gyvel" brugtes tidligere til gulfarvning af stoffer. I 1743 betalte farverne 3-4 skilling pr. lispund for planten.

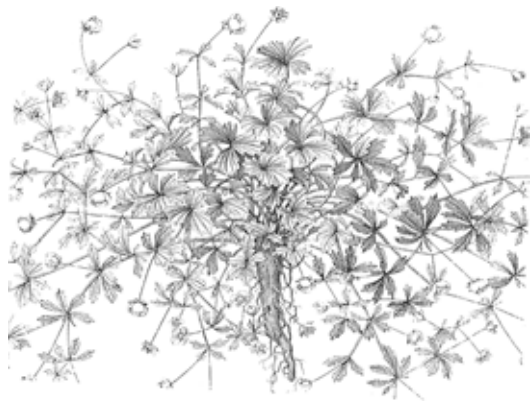
Tormentil (gul). Det latinske tormentus betyder plage, og hentyder til plantens anvendelse mod alskens sygdomme. Roden kan bruges til garvning, farvning og til en bittersnaps. Navnet blodurt fik planten på grund af rodens blodstillende egenskaber, f.eks. efter en nærgående barberkniv.

Torskemund (gul). Dens jyske navn, kopatte, hentyder til, at børn pattede på sporerne med den søde nektar. At planten også kan fremme diverse udladninger fremgår af mere bramfri navne som skideurt og pisseurt.

Kællingetand (gul) er langt smukkere end navnet antyder. Fra Vestervig-egnen kendes navnet lammeleger (1870) (= lammeblomst). Planten har lige som kløver været dyrket som foderplante.

Almindelig pimpinelle

Tormentil

Rødkløver. Ordet kløver (= kløvet/klør i kortspil) refererer lige som det latinske *Trifolium* (= 3 blade) til bladenes 3-deling.

Musevikke (blåviolet) med stande af små ærteblomster var tidligere almindeligt ukrudt i kornmarker. Flere af dens slægtninge var vigtige foderplanter.

Krat-fladbælg, hvis latinske navn, *Lathyrus montanus*, betyder "ærteblomst, der vokser i bjerge", har også fundet fodfæste på bronzealder-"bjerget".

Blåklokke har leveret blå farvestof til mange malerier. Både blade og unge rødder er spiselige. I Thy har navnet kirkeklokke været anvendt.

Blåhat. I Thy har man brugt navnet blåmand (jfr. en gl. leg, "blåmand, blåmand, vend dig om") eller båremand (båre = nyanlagt græs- eller brakmark). Skabiose (nu navn på en nærbeslægtet art) kaldtes planten også som følge af dens brug mod skab og syfilis. Hæmoroïder skal den også kunne klare.

Djævelsbid

Alm. røllike (hvid) blev også fundet i Egtvedpigens kiste. Under krige var planten skattet som blodstansende middel. Under verdenskrigene lavede thyboerne te af hyld og røllike (mest nysærøllike). Røllikesnaps kan anbefales.

Alm. syre (rød). "Kukmandens mellemmad" har man kaldt den på jysk, og den er en af vore ældste salat- og krydderplanter, bl.a. fundet i Tollund-mandens mave. Og så er den i familie med rabarber, som vi har fået fra barbarerne (= grækernes navn for ikke-grækere, især asiater).

Bidende ranunkel (gul) er i Thy bedre kendt som smørblomst eller smørbrikker. De første smørblomster, lagt på bunden af malkespanden, kunne sikre megen mælk og meget smør resten af året.

Lancetbladet vejbred (grøn) har været anvendt som et næsten universalt lægemiddel - "det eneste trækplaster foruden grønkålsblade, som fattigfolk betjente sig af på Skagen".

Blåmunke. En nøjsom lille plante, hvis tilstedeværelse fortæller, at jorden er kalkfattig som i klitterne, hvor den også vokser.

Djævelsbid (blå). Dens afstumpede rod skyldes, at djævelen i raseri over plantens helbredende virkning mod menneskets sygdomme bed roden næsten helt af. Grav selv en plante op og konstater, at det er ganske vist!

Jordbær. Helt til slutningen af 1800-tallet plukkede bønder og fattigfolk kun jordbær i naturen. Hele planten kan anvendes til garvning. Mange jordbær varsler en god rughøst.

Engelskgræs (rød) er populær hos børn, der fletter krans af den. De kalder den kongens knap. Får ynder at æde planten, men det gamle navn, fåreleger (= fåreblomst), er nu næsten glemt.

Pimpinelle (hvid) hedder en smuk skærmpolte, der er lige så elegant som sit navn. Roden skal anbringes i kærnen, hvis man vil have smør af forhekset mælk. Pimpinellin udtrækkes af planten og bruges stadig mod halslidelser.

Bølget bunke er en græsart, der i sensommeren klæder gravhøj ene med et tæppe af brunt, bølgende "silkehår". Planten kendes let på, at blomsterstandens grene er "permanentkrøllede".

Andre græsarter: hundegræs, rapgræs, kvikgræs, rottehale, rævehale.

Er denne planteverden nu helt sikret mod forandringer? Nej, der er "slanger" i paradiset i form af begyndende trævækst. Allerede frugt bærende eksemplarer af alm. røn, seljerøn,

rødel og hylde har ved vinds og fugles hjælp spredt deres afkom, så 5-10 småtræer er på vej op gennem græstæppet. Uden menneskets indgriben vil højen i løbet af få år blive lådden af et forblæst krat, og så er også dette fristed for hedeurter ødelagt.

En elsker af det åbne landskab har engang udtalt:

”Thy er blevet forurenset af træer”. De fleste vil dog nok mene, at det har været en rimelig pris for et forbedret klima. Men vore kæmpehøje skal vi passe på, så de ikke ender som kratklatter i landskabet. - Der er både kulturhistoriske og naturhistoriske grunde til at værne om Thys varetegn - bronzealderhøjen.

Kilde: Sydthy Årbog 1990, side 36-38.

Hedebondens hus er bygget delvis ind i en oldtidshøj. Træsnit i Illustreret Tidende 27/5-1860